

Vikingakvinnan i den arkeologiska litteraturen

-Hur den vikingatida kvinnan framställs i den allmänna kurslitteraturen utifrån gravgåvor, gravskick och gravens placering i landskapet.

Johnny Nyman

B-uppsats i arkeologi

ARKA12

Handledare: Jan Apel

Abstract

This essay has its focus on the women of the viking age and how they are represented in the archaeological literature. It will be oriented around how the women graves has been analysed and interpreted with the purpose of describing the role of women in viking society.

Innehållsförteckning

1. Inledning	
1.1 Presentation, avgränsning och målsättning.....	4
1.2 Metod och problemställning.....	4
1.3 Litteraturlista.....	4
2. Vikingakvinnan i den arkeologiska litteraturen genom tolkningar av gravarna.....	5
2.1 Gravgåvorna i fokus.....	5
2.2 Det materiella könet.....	9
2.3 Gravskick och gravens läge i landskapet.....	11
3. Diskussion.....	14
3.1 Textanalys.....	14
3.2 Bilden av vikingakvinnan.....	15
4. Sammanfattning.....	16
5. Referenser.....	17

1. Inledning

Då idén till den här uppsatsen började ta form så var jag intresserad av kvinnans roll i järnåldern. Min nyfikenhet väcktes av en föreläsning om makt och ideologi där olika tolkningar av den materiella kulturen analyserades. I föreläsning togs även genusperspektiv upp, och kvinnans eventuella status och makt diskuterades. Allt för ofta kommer kvinnorna i skymundan i historien och jag var intresserad ifall det har förekommit järnålderskvinnor som handelsresande, i krig men också i någon slags maktposition? I kurslitteraturen så nämns kvinnorna till mestadels i förbifarten och då som fruar eller som personer med status istället för egentlig makt. Vad är det för bild av kvinnan under järnåldern som målas upp i litteraturen och vilka tolkningar har gjorts efter den materiella kulturen?

1.0 Presentation, avgränsning och målsättning.

Då kvinnor under järnåldern är ett brett ämne så blir jag tvungen att avgränsa mig till en period. Efter att ha övervägt vad som finns tillgängligt i litteraturen samt var mina intressen ligger, så kommer uppsatsen fokusera på vikingatid och då inriktat på kvinnogravar och den materiella kultur som där medföljer. Målet med den här uppsatsen blir att beskriva, analysera och ifrågasätta den arkeologiska litteraturen utifrån ett genusperspektiv.

1.1 Metod och problemställning

För att nå målsättningen som tidigare ställts kommer jag att ägna mig åt textanalyser. Jag vill undersöka hur man beskriver kvinnan i den allmänna arkeologiska litteraturen utifrån tolkningar av gravskick, den dödes gåvor och gravens plats i landskapet. Vilken roll har den vikingatida kvinnan fått i litteraturen? Vilka aspekter sätter man fokus på? Arbetet kommer var uppdelat i tre avdelningar som kommer behandla gravgåvor, könsbestämning och gravskick. I varje avdelning ges en sammanfattning och exempel på vad författaren skriver om ämnet i fråga. Jag kommer även ge en snabb analys för varje avdelning och författare men kommer gå igenom det mer ingående under slutdiskussionen.

1.2 Litteraturlista

Jag har valt att fördjupa mig i den allmänna kurslitteraturen då det är den som arkeologistudenter först och främst kommer i kontakt med och får en stor del av sin kunskap ifrån. Det är därför intressant att ta reda på hur kvinnan i dessa böcker representeras. De författare och deras verk jag tänkt att arbeta med är ”Denmarks Oldtid” skriven av Jørgen Jensens, arkeolog och tidigare museiinspektör vid nationalmuseum i Köpenhamn, ”Arkeologi i Norden” skriven av Göran

Burenhult, professor i arkeologi och främst verksam vid Gotlands högskola samt ”Women in the Viking Age” skriven av Judith Jeschs professor i vikingastudier, University of Nottingham. I en beskrivning av Osebergsgraven kommer jag att använda mig av Schibstets ”Oseberg Dronningens grav” samt ”Genuskonstruktioner i nordisk vikingatid” skriven av Elisabeth Arwill-Nordbladh lektor vid Göteborgs Universitet.

2. Vikingakvinnan i den arkeologiska litteraturen genom tolkningar av gravarna

Eftersom kvinnor i historien ofta har kommit i skymundan och det är först på senare tid som de börjar uppmärksammas, så är det svårt att hitta utförliga beskrivningar av kvinnans liv och roll i förkristna Norden. Delvis beror detta också på en allmän brist på skriftliga källor från vikingatiden i helhet. De källor som finns är ifrån utomstående kulturer som på ett eller annat vis kommit i kontakt med vikingarna. Problemet med andra texter är att de blev nedtecknade, ibland ett par hundra år efter vikingatidens slut och kristnandet av Norden. De få skrifter som faktiskt kommer från vikingarna själva är i form av runor, vilket kan ge en snäv bild av vikingarnas liv. Även de isländska sagorna som tar upp myter och legender från den förkristna kulturen är nedtecknade av Snorre Sturlarsson nära 150 år efter vikingatidens slut. I och med begränsningarna i de skriftliga källorna spelar den materiella kulturen stor roll i hur vi ser tillbaka på denna period. Eftersom fynden i sig inte säger oss något så ligger det hos arkeologer, historiker och författare att göra sina tolkningar efter egen kunskap och erfarenhet. Vikingakvinnans roll ligger i fynden och i hur de tolkas.

2.0 Gravgåvorna i fokus

Jensen som många arkeologistudenter, i alla fall från södra Sverige och Danmark, är väl bekanta med skriver om den vikingatida kvinnan. Med rubriken "Kvinderne" börjar han beskriva kvinnans dräkt som sammansatt av flera olika delar. Han framhåller att kvinnans dräkt återspeglar bärarens sociala status i samhället. Textiliernas färg, kvalitet och kvantitet kan ge oss en bild av kvinnans personliga ekonomi. Han går vidare in på detaljbeskrivningar av kvinnans dräkt utifrån olika fyndplatser så som Birkas gravar och Hedeby hamn. Kvinnodräkten hos de välbärgade bönderna var uppdelad i flera delar och hölls uppe av spännen och fibulor. Då spännen och fibulor av samma typ har hittats runt om i Skandinavien kan man tänka sig att dräkten sett någorlunda uniform ut i de områden vikingarna levde. Den bild man har av aristokratins kvinnodräkter menar Jensen kommer från avbildningar i form av små figuriner, bildvävar eller runstenar som i de flesta fall saknar detaljer. Kvinnan bär då ofta en kappa och en kjol, men de spännen och fibulor som håller upp plagget är inte avbildade. Ibland förekommer också ett förkläde och en mantel som kan vara

dekorerad på olika vis. I sin text ger han exempel på ett hängsmycket från Tissö på Västsjälland. Smycket föreställer en kvinnoliknande figur med uppsatt hår iklädd en ankellång dräkt. Utan att gå in på detaljer understryker han det uppsatta håret som ett kännetecknande drag och är möjligtvis en symbol för hennes äktenskapliga tillstånd. När han fortsätter med att beskriva kvinnans dräkt nämner han en långärmad dräkt med släp som hittades i utgrävningen av Osebergskeppet i Norge som exempel. En liknande dräkt bärs av de små silverfigurer funna på olika platser i Sverige (Jenssen 2004 Kvinderne) Som nämnt ovan ger Jensen oss en beskrivning av vikingakvinnans dräkt samt nämner att dräktens kvalitet kan representera hur välbärgad och/eller hennes sociala status. Dock går han inte vidare i hur man kan tolka de olika delarna i dräkten utan fortsätter att beskriva hur den är uppbyggd. När han använder sig av analogier i form av diverse avbildningar av kvinnor är en av de få gånger som vi får ett konkret exempel på en kvinnograv under den här rubriken. Han nämner en dräkt som bärs upp av en kvinna på de bildvävar man har funnit i Osebergsgraven i Norge, men utan att gå vidare i att beskriva något mer om graven. Detta är förvisso förståeligt då han enbart är ute efter att beskriva kvinnodräkten, men det är också där problemet ligger. Texten ger oss inte mer än en genomgående beskrivning av kvinnans dräkt, med rubriken "Kvinderne" förväntar man sig att han ska gå in på fler aspekter av den vikingatida kvinnan. Det som saknas här är beskrivningar samt fler exempel på typer gravgåvor och hur man kan tolka dessa, då gärna med jämförelser från andra fyndplatser utanför Danmark. Dock i en bok som behandlar Danmarks förhistoria är det självklart att man främst lägger fokus på de danska fynden. Men när man nämner en så pass väldokumenterad grav som Osebergsgraven i ett stycke tillägnat vikingakvinnan förväntas det att man ger en kort förklaring av graven och dess kontext. Graven är en av de största man har funnit i Skandinavien, innehållande ett helt skepp, flera hästskelett, en vagnskista och diverse personliga föremål och gravgåvor. (Christensen, Ingestad, Myhre 1992: s248-250) Det intressanta med Osebergsgraven är att de båda begravda är kvinnor. Vilka de här kvinnorna var är osäkert, men att de varit betydelsefulla personer tvivlar ingen på. Graven kallas ibland Osebergsdrottningens grav med tanke på gravens rika fyndmaterial. I en bok med samma namn av Arne Emil Christensen, Anne Stine Ingestad och Björn Myhre diskuteras kvinnornas identitet. Förutom gravens uppenbara storlek så anknyter man precis som Jensen till de båda kvinnornas dräkter som ett tecken på status. Materialet och dräktens färg, som i det här fallet var röd visar på hög social status. (Christensen, Ingestad, Myhre 1992: s226) I tidiga teorier över kvinnornas sysslor inom ramen för hushåll och gård använder man sig av gravens stora uppsättning föremål som exempel för arbete i ett stort hushåll. (Arwill-Nordhblad 1998: s.177) Osebergsgraven nämns senare i Jensens bok men då under rubriken "Konger - og kvinder af fornem byrd". Här beskriver han en kvinna funnen i en gravhögen Hvilehøj vid staden Randers på Jyllands östkust.

Kvinnan blev begravd liggande i en vagn men här nämner Jensen också de föremål som följde med kvinnan i graven så som en sax, kniv, hink med järnbeslag samt ett skrin av trä. Han vill dock framhäva kvinnans dräkt som det mest iögonfallande. I graven har man funnit ett tygfragment med spår av både guld och siden samt att den varit kantad med bäverpäls. Det är när han fortsätter beskriva dräktens eventuella uppbyggnad och material som han drar en parallell till de detaljer som Osebergsgravskvinnan bar på sin dräkt. Här går Jensen som visat ovan mer in på de avlidna kvinnornas gravgåvor. Ett annat exempel han tar upp är en kammargrav under medeltidskyrkan i Hørning mellan Århus och Skanderborg där den döde åter igen blivit begravd i en vagn. Under medeltidskyrkan fann man spåren efter en träkyrka uppförd runt 1060. Kvinnan i den här graven fick med sig en glasbägare, ett litet skrin, diverse kärl av trä varav ett tolkas ha använts i hygieniska syften. Här beskrivs även dräkten men också en del accessoarer så som en kniv och små slipstenar förmodligen för synålar. På den dödes bröst låg också fem glaspärlor som troligen har burits som ett halsband. (Jensen 2004: Konger - og kvinder af fornem byrd)

Att smycken och spännen så ofta hittas i kvinnogravar beror på att kvinnor ofta begravdes med hela sin dräkt och inte allt för sällan med en uppsättning accessoarer därtill. Detta vill Judith Jesch framlägga i sin bok "Women in the viking age". Föremål som vävstolar och sländtrissor hör till vanligheterna men även mer generella föremål som knivar och slipstenar går att finna bland gravgåvorna. Dessa kan ha representerat både status och/eller eventuellt yrke i livet. (Jesch 1991: s.19) Olika former av verktyg och redskap var också vanliga gåvor till den avlidne. I en studie gjord från gravar i västra Norge av Liv-Helga Dommasnes såg man att köksredskap hittades i 26% av kvinnogravarna respektive 16% av männen gravar. Samma studie visade också på fler jordbruksredskap hos kvinnorna(50%) än hos männen(36%). Dock kan man tillägga att kvinnorna fick bara små skärar medan männen hade ett bredare sortiment av redskap. Det var också enbart männen (med vissa få undantag) som begravdes med smidesverktyg, vapen, jaktredskap samt verktyg förknippade behandling av virke och bygge. (Jesch 1991: s.21) När kristendomen började få fäste i Norden börjar kristna symboler läggas ner i gravarna. Halsband i form av ett silverkors går att finna i en del kvinnogravar från slutet av vikingatiden. De förekommer också oftare hos kvinnor än vad de gör hos män, detta behöver inte tyda på en kvinnlig majoritet hos de kristna utan bara att kvinnor tenderar att oftare bära halsband på sig än vad män gör. (Jesch 1991: s.22)

Typiska vikingasmycken så som spännbucklor har även hittats utanför Norden. En skelettgrav innehållande en ung kvinna och ett spädbarn på Orkney öarna norr om Skottland är ett exempel på detta. Då graven innehåller gåvor vilket är en sed som inte brukas av den kristna befolkningen samt att graven innehöll en typisk Skandinavisk spännbuckla pekar detta på att kvinnan var en hedning.

Kvinnan bar också en keltisk nål vars slitage tyder på att hon inte var den första ägaren. Liknande föremål kan hittas i kvinnogravar i norden, dessa har då blivit tolkade som föremål man tagit hem från plundringståg. Även om sådana fynd tyder på krigståg så visar graven på Orkney att alla resor inte var i plundringssyfte. Vissa klev ombord skeppen som nybyggare med tanken att börja nya liv med sina familjer. Hon vill också tillägga här vikten i undersökningar av gravar som denna och utan resultat från de tusentals vikingagravar som har blivit utgrävda skulle vi inte veta lika mycket om samhället under vikingatid.(Jesch 1991: s.10) När Jesch skriver tar hon upp flera aspekter och tolkningar av vikingakvinnans gravgåvor. Hon beskriver kvinnodräkten (möjligtvis inte lika utförligt som Jensen) men behandlar också andra gravgåvor som vi får exempel på ovan. Hon lägger fram sin fakta på ett empiriskt sätt ofta utan att komma med egna utläggningar om hur materialet kan tolkas, men kan dock ge exempel på tidigare teorier. När hon väl ger oss en tolkning avslutar hon den med att man inte bör utesluta några möjligheter eller förklarar att ett fynd kan tolkas på olika sätt.

I andra utgåvan av ”Arkeologi i norden” går man igenom slutet av bronsåldern till och med yngre järnålder. Boken är uppdelad i löpande text och i inramade sektioner eller som man här kallar faktarutor skrivna av en eller flera författare. Kvinnor och deras gravar får till skillnad från Jensen inte eget stycke när man beskriver vikingatiden i Burenhults bok. Dock diskuteras genusperspektivet i arkeologin och dess inflytande i en av de faktarutor som förekommer i boken. (Arwill-Nordhblad, Hjørundal i Burenhult 1999: s.464) Detta är något som kommer tas upp senare i uppsatsen under rubriken ” Det materiella könet”. I avdelningen som tar upp vikingatid går man också igenom hela yngre järnåldern. Även om man följer en viss kronologi återgår man ibland till tidigare perioder. Med texten följer också en mängd foton eller avbildningar över fynd och eventuell ornamentik. Vissa avbildningar är också rekonstruktioner av dräkter man funnit på diverse utgrävningar. Exempel på detta är den kvinnodräkt man funnit i Hørning som har daterats till till omkring 1000 e.kr (se figur A) Även om man nämner vissa gravplatser t.ex. Osebergsgraven så är det i de faktarutorna som vi får konkreta exempel på gravar och deras gåvor. I en ruta där man skriver om bönderna på Lövä under yngre järnåldern tar man upp olika fynd i form av smycket, spännen och fibulor i kvinnogravarna medan vapen och verktyg är vanligare i mansgravarna. Även här drar man kopplingen mellan gravarnas fyndrikedom och social status. Man menar att husbonden och husfrun är de som har fått flest gravgåvor medan de gravar som är fyndfattigare kan vara syskon till de som bott på gården. Man tillägger att mor och farföräldrar samt barn verkar fått färre gåvor med sig i graven. (Petré i Burenhult 1999: s.462-464)

Figur. A (Burenhult 1999: s.432 figur 4)

2.1 Det materiella könet

När Jensen skriver med rubriken ”De dødes grave” framhäver han den brist på vapenfynd nerlagda i vikingagravar (med undantag för kammargravar) med tanke på att detta ändå var en orolig tid med många stridigheter. Även gravar med verktyg påstår han vara relativt ovanliga, undantag utgörs av ett fåtal smedgravar. Han fortsätter med att beskriva typiskt kvinnliga gravgåvor som skålformade fibulor, treflikiga spännen, armband och halsband. Han vill också framlägga att vissa gåvor går att finna i gravar hos båda könen. Dessa är bältsspännen, lerkärl, träfat, slipstenar, mynt och pärlor. Han menar här att vikingagravar ibland är fyndfattiga vilket kan bero på att både smycken och vapen kan ha gått i arv istället för att följa med den döde i graven. (Jensen 2004: De dødes grave)

De gravar som faktiskt är fyndrika påpekar Jensen som tillhörande samhällets elit. Graven i Møllemosegård mellan Odense och Fåborg är ett exempel på en kammargrav med rika gravfynd. De blev utgrävd för nästan 200 år sedan och tolkningar av gravens innehåll är något osäkra. Det rör det sig om en gravhög med vagnskista med tillhörande häst som troligt dragdjur. Från graven bärgades också två djurhuvuden i brons, ett antal järnföremål däribland ett tränsbett för hästar med delvis silverbeläggning. Här fanns också en

sköldbuckla, dolk, träspann och ett bronskar. Jensen vill påpeka att det inte är möjligt att få en exakt bild över hur graven sett ut då mycket av det trä som troligen hållit upp gravens väggar har ruttnat bort tillsammans med de flästa andra träföremål. Av de två djurhuvudena i brons bedömer han kunna suttit på den selbåge som kan ha följt med det hästskelett man fann. Att könsbedöma den här individen är svårt då mycket kan gå förlorat vid en sådan grov utgrävning. Sköldbucklan och dolken tyder på en man medan vagnen och selbågen kan ha tillhört en kvinna. (Jenssen 2004 Konger og kvinder af fornem byrd) Det är tydligt att Jensen ser vissa föremål som könsbundna. Det också föremålen man får gå på när man ska bestämma kön när skelettmaterialet är fragmenterat eller har försvunnit under årens lopp. Dock nämns osteologiska rapporter allt för sällan i texten och det hade

varit intressant att se hur han jämför det osteologiska könet med det materiella.

När man har identifierat en grav till vikingatid är ofta vilket kön den avlidne hade en av de första frågorna man vill ha svar på. Jesch vill understryka att könsbedöma en individ är ofta komplicerat med tanke på flera faktorer. Den avlidne kan ha blivit kremerad och därmed är skelettmaterialet fragmenterat och svårt att tolka, men graven kan också blivit störd genom jordskred eller av plundrare. Har man turen att komma över ett nästan intakt skelett är könsbedömning fortfarande inte något självklart. Generellt så tenderar män att ha något robustare skelett. Vissa delar av skallen och bäckenbenet har också drag som kan hjälpa till att bestämma kön. Då skelettmaterialet är för fragmenterat så brukar arkeologer se till gravgåvorna. En Dansk studie som Jesch skriver om menar att olika föremål kan kategoriseras till manliga respektive kvinnliga. Studien behandlade 320st individer identifierade till vikingatid, där 85st var män, 73st var kvinnor och 162 inte kunde könsbestämmas. Föremål som spännbucklor, armringar och sländtrissor kategoriserades som typiskt kvinnliga medan vapen, smidesverktyg och ridutrustning var typiskt manliga. Kammar, krukor, knivar, mynt mm är exempel på gravgåvor som anses kunna tillhöra båda könen. Jesch menar eftersom liknande artefakter hittas på flera olika gravplatser från vikingatid så är det möjligt att detta är ett återkommande mönster runt om i Skandinavien (Jesch 1991: s.14) Dock tar hon även upp de sporadiska fynd där man funnit vapen i kvinnogravar, hon ger exempel på en grav vid Gerdrupp i Danmark. Kvinnan i graven fick med sig ett fodral för nålar samt ett spjut. Hon menar då att möjligheten att en kvinna kan bli begravnen med vapen inte ska uteslutas. Andra föremål som yxor och pilspetsar hittas också i vissa kvinnogravar men hon vill också tillägga att yxorna kan ha praktiska egenskaper så som att hugga ved. Även begravningar med tydliga vapen behöver inte betyda att kvinnan använde dom i livet. Jesch vill här påminna läsaren om gåvornas symboliska värde. (Jesch 1991: s.21) Som nämnt tidigare diskuterar Jesch över hur ett material kan tolkas och vill framhäva att man inte bör utesluta vissa aspekter bara för att de är undantag. Hon lyckas också nämna osteologiska analyser som ett alternativt sätt för könsbedömning men framhäver också osäkerheterna med en sådan analys. Man får bilden av att arkeologer föredrar analyser av gravgodset som det säkrare alternativet. Detta konfirmerar hon också när hon framhäver att fyndmönstret hos män och kvinnor är ungefär lika runt om i Skandinavien.

Som redan uppdagats när man läser Jesch och Jensens böcker så är det tydligt att män och kvinnor har blivit associerade med olika föremål. Exempel på detta kan man också finna i "Arkeologi i Norden" när Bo Petré skriver om gravfynd man funnit på Lövö. Även här nämner man dräcktnålar, fibulor och pärluppsättningar som vanliga gåvor i kvinnogravarna men även diverse föremål som

använts i hygieniska syften så som tungskrapa, örslev och pincett. Vapen, skölddetaljer bryne och eldslagningsflinta tas upp som fynd man finner hos männen. Här går man också in på fynd gemensamma för de bägge könen som knivar och kärl av olika slag. (Petré i Burenhult 1999: s.462) Som nämnt tidigare så finns även en sektion tillägnad genusperspektiv i boken där man sammanfattningsvis går igenom genusfrågor och hur de har behandlats i arkeologi tidigare. Man beskriver hur man i den tidiga arkeologiska genusforskningen la vikt på att definiera arbetsuppgifter och roller för att få en bild av kvinnan i förhistorien. Man menar att sådana frågor har nu kompletterats om hur manliga respektive kvinnliga positioner och identiteter anpassats sig i olika historiska perioder. Här framhäver man hur förhistorien börjar få nya aktörer med kvinnor i maktpositioner, i handel rituella ansvarsområden mm. och hur dessa har ersatt gamla de schablonerna (Arwill-Nordhblad, Hjørundal i Burenhult 1999: s.464). Dock är här precis som hos Jensen en brist på analyser av vikingagravar från en osteologisk synvinkel.

2.2 Gravskick och gravens läge i landskapet

Uppenbarligen är det inte bara gravgåvorna som arkeologerna tar hänsyn till när de studerar vikingagravar. Var graven är belägen och på vilket sätt den döde är begravd är aspekter som är minst lika viktiga. Gravskick under vikingatid kan man dela upp i två kategorier, brandgravar och skelettgravar. Dessa gravar kan förekomma så väl i högar som under flat mark. Gällande brandgravar skriver Jensen att dessa går att finna över stora delar av Skandinavien och var ett vanligt gravskick. Runt graven finns ofta en stensättning i form av ett skepp, men de kunde också var tresidiga eller ovala. Han menar att vissa gravar gjordes för att likna långhus, rektangulära med krumma väggar, lätt sluttande sidor och böjd takås. Brändes inte kroppen kunde den placeras i en enkel jordgrav eller en kista av plankor eller urholkad trästam. Var du kvinna kunde du också bli begravd i en vagn, detta menar Jensen när han skriver om vikingagravar i avsnittet "De dødes grave". Denna typ av begravning var något som var privilegierat kvinnor inom aristokratin. Han ger oss ett exempel på en sådan grav som hittades på ett gravfält i anslutning till Fyrkatsfortet vid Mariager Fjord på Jylland. Graven var rik på gravgåvor så som smycken dryckeshorn mm. Vilket tyder på att gravens innehavare var av rikare härkomst. Här nämner han också de stolphål man som löper ner igenom gravplatsen, möjligtvis vittnar dessa om markeringar för en ceremoniväg. (Jensen 2004 De dødes grave) Som tidigare nämnts har Jensen gett oss fler exempel på gravar där kvinnan blivit placerad i en vagn. (se Gravgåvor i fokus) Med tanke på gravgodset hos män respektive kvinnor menar han att kvinnor verkar ha kört vagn till livet efter detta medan männen riddit dit som ett uttryck av Odinskulter och föreställningen om Valhalla. (Jensen 2004: Konger - og kvinder af fornem byrd)

Gravhögar måste ha varit en ganska vanlig syn i det danska landskapet om man ska tro Jensen. Han skriver om Træhede vid Sønderå. På en platå längs med ån ligger fem gravhögar och lite längre mot norr ligger ytterligare fyra gravhögar, förmodligen alla från vikingatid. Runt omkring dessa högar ligger också runt ett dussin flatmarksgravar. Han vill påpeka att hela tre av gravarna på Træhede-fyndplatsen var kammargravar som var förmodligen tillägnade samhällets elit. Kommer vi nära tysk-danska gränsen vid området runt Hedeby är kammargravar ännu vanligare. Jensen vill tillägga att detta kan delvis bero på att området har blivit mer genomsökt av än vad andra områden blivit. (Jensen 2004: De dødes grave) Var gällande gravskick går Jensen in på flera olika sätt vikingatidens samhälle hanterade sina döda. Han nämner både män och kvinnogravar och samt skriver om den döde blivit kremerad eller inte. Han beskriver också vad den döde blivit begravd i så som kistor, vagnar mm. Som nämnt ovan ger han oss också en bild av hur landskapet ser ut runt omkring gravarna och hur gravarna blivit placerade. Medan han går igenom hur eller vad den döde blivit begravd i lägger han fram teorier om tanken bakom gravars utseende.

Jesch går in på olika gravskick när hon skriver om Birkamaterialet, där man kan se en näst intill jämn uppdelning av brandgravskick respektive skelettgravar. Av de 1100 undersökta gravarna var 544 var de döda ej kremerade, men det som var intressant här är att 119 av dessa var så kallade kammargravar. Då dessa gravar kräver en del arbete och var förmodligen mer kostsamma att tillverka kan man tänka sig att individerna i gravarna tillhörde ett samhällsskick med högre social status. Dock är dessa gravar fattigare på gravgods förhållande till en del andra gravar både brandgravar och skelettgravar. Då också inräknat de 18 kammargravar innehållande ben från hästar vilket inte har hittats i någon annan typ av gravskick i Birka. Värt att notera här är att det finns en kvinnlig majoritet av de döda i dessa gravar men i andelen singelgravar är kvinnor något underrepresenterade. (Jesch 1991: s.28) Jesch vill framlägga att de sociala signaler som graven och dess uppbyggnad ger är svår att tolka då graven kan vara menad att reflektera flera olika aspekter av vikingens liv. Graven kan ha varierat beroende på kön, ålder, rikedom eller prestationer den döde gjort när han eller hon var vid liv. Dessa faktorer kan också ha inneburit olika mycket status beroende på tillfälle. (Jesch 1991: s.27) Hon gör också en jämförelse mellan två gravplatser i Valsgärde och Tuna. Gravplatsen i Valsgärda visade tecken på att varit i bruk i en 800års period med 25 stycken kammargravar som har tolkats som män med hövingastatus. På samma plats har man också funnit ett femtiotal gravar där den döde blivit kremerad var av nästan alla varit kvinnor. Där mot på i Tuna fann man åtta stycken rika båtgravar där de avlidna var enbart kvinnor och runt 70 kremerade män i betydligt enklare gravar. Den tidigast daterade graven är en fyndrik kvinnograv från 300 e.kr. Jesch lägger fram en teori där man tolkar denna kvinna som den första ledaren i en

matriarkalisk klan. Hon vill dock tillägga att det troligen är osannolikt att matriarki är något som är vida praktiserat i vikingatida Norden om än alls. Dock finns det andra bevis på att kvinnor kunde uppnå en hög ställning, återigen nämns Oseberggraven som ett exempel. (Jesch 1991: s.29-31)

I "Arkeologi i Norden" skriver man om det vikingatida gravskicket. Här tar man upp flera sätt att begrava sina döda, även här nämner man kammargraven som tillhörande samhällets elit. Gravarna strax utanför borgvallen i Birka med sitt rika fyndinnehåll ges som exempel. Man vill även tillägga att de döda var lagda i en öst-västlig riktning, vilket kan tyda på kristna influenser. (Burenhult 1999: s.450-451) Båten som gravform från vendeltid kommer att fortsätta i vikingatid men nu tar man även upp en gammal tradition som inte praktiserats sedan yngre bronsålder. Små skeppssättningar dyker nu upp på skilda håll i områden runt Mälardalen, sydöstra Småland och i Skåne. Även i Danmark börjar denna tradition dyka upp på de stora gravfälten. Man vill också framhäva de norska gravläggningarna av träskepp som extra anmärkningsvärda och även här använder man sig av Oseberggraven som ett exempel. Man nämner att det har föreslagits att gravens ägare kan varit en framstående individ i Ynglingaätten som hade sittsäte i Vestfold. (Burenhult 1999: s.448,450) Brandgravar är också ett av de gravskick man diskuterar. Som tidigare nämnts skriver Bo Petré om ett gravfält på ön Lövö som ligger i Mälaren. Av de gravar som undersöktes kunde 340 dateras till yngre järnålder och i majoriteten av gravarna fann man tecken på att den döde hade kremerats. Han nämner också att båtnitar är vanliga fynd under yngre järnålder. Den döde kan därmed ha blivit bränd på bål liggande i en båt, vilket han framhåller som en trolig teori. Dock under vikingatid och då främst senare delen, börjar man se en växande trend av skelettgravar, troligen kristet influerade. (Petré i Burenhult 1999: s.461, 464) I "Arkeologi i Norden" får man en generell bild av det vikingatida gravskicket men man tar även upp vissa skillnader i gravskicket hos kvinnor och män. I sektionen rörande Genusperspektiv i nordisk arkeologi nämner man en Gotländs studie som diskuterar mäns och kvinnors roller i den förkristna religionen. Precis som Jensen drar man här slutsatsen att kvinnor och män tar sig till dödsriket på olika vis. Män reser med häst medan kvinnor använder vagnar för att ta sig till efterlivet. (Arwill, Hjørungdal i Burenhult 1999: s.454) Om vi återgår till Petré och Lövö i ett stycke där man diskuterar gravkommunikation, symbolspråk och ritualer. Här skriver man att det finns vissa könsbundna variationer i gravhögarna efter 600e kr. Som exempel nämner man gravklot i kvinnogravar och resta stenar i mansgravar. Det intressanta menar man är att stenarna som hittas hos män är 3cm större än de man hittar hos kvinnor och barngravar. Detta kan tolkas att det var kvinnorna som bar stenarna till kvinnogravar och barngravar eller att det fanns någons slags emotionell inställning till sten och könstillhörighet. (Petré i Burenhult 1999: s.464)

3.Diskussion

Som nämnt i inledningen är dessa tre böcker viktiga att analysera då de är den litteratur som arkeologistuderande ofta använder sig av i sin utbildning. Det bör väl tilläggas att ”Women in the viking age” inte hör till de böcker som dyker upp i litteraturlistan i de vanligare kurserna. Dock tillhör den kurslitteraturen och även om den har några år på nacken behandlar den ett aktuellt ämne. Genus inom arkeologin är idag på frammarsch, ämnet börjar förekomma i fler föreläsningar och ses mer och mer som en seriös aspekt när man tolkar fyndplatser. Det är viktigt att studenter att detta också behandlas i de texter som de kommer i kontakt med . Även om gamla schabloner av det förhistoriska samhället börjar ersättas av medvetna och nyanserade tolkningar, så vissa gamla stereotyper långlivade.

3.1 Textanalys

I böckerna läggs mycket fokus på kvinnans dräkt och accessoarer, men de beskrivs också som bland de vanligast förekommande fynden i kvinnogravar. Som tidigare nämnt så lägger Jensen ner mycket tid åt att beskriva kvinnodräkten (se Gravgåvor i fokus). Han även påpekar relationen mellan gravens fyndrikedom och individens eventuella sociala status, men går inte vidare i sin tolkning. Då han framhäver den allmänna fyndfattighet som råder hos vikingagravar vilket också gör det svårt tolka dessa. Dock nämner han vissa undantag där gravarna blivit utsmyckade med rika gravgåvor. Även i Burenhults ”Arkeologi i nordn” och Jesch's ”Women in the viking age” påpekar man den majoritet av enkla brandgravar där fynd ibland saknas helt som råder under vikingatid. I Burenhults bok läggs man också stort fokus på kvinnans dräkt och smycken. Här framhävs precis som hos Jensen förhållandet mellan gravgåvor och status. Det jag saknar både hos Jensen och Burenhult är lite mer djupgående tolkningar och över gravgåvornas eventuella betydelse. När Jesch skriver om kvinnor skriver om kvinnans gravgåvor lägger hon också fram hur fyndet eventuellt kan tolkas men ser också kritiskt på att försöka få en bild av individens liv utifrån dess gravgåvor. Man bör ha i åtanke att hennes bok är inriktad på att beskriva kvinnans roll i vikingasamhället och kan därmed också ägna mer text åt att diskutera fynd och tolkningar. Dock så ger man plats åt att diskutera genusperspektivets roll i arkeologin i Burenhults bok, vilket ger intrycket att man ändå vill göra oss medvetna om den vikingatida kvinnan. Samma intryck får man när Jensen ger kvinnan en egen sektion med rubriken ”Kvinderne” (se Gravgåvor i fokus). Men i båda fallen när man tar upp kvinnans gravgåvor lämnas man med beskrivningar av fynd och kortfattade tolkningar. När det kommer till könsbestämningar utifrån fyndmaterialet tar Jesch hjälp av ett par studier för att

visa vilka slutsatser man kan dra mellan fynd i mäns och kvinnors gravar. Här ger hon oss exempel på vad som tolkas som manliga respektive kvinnliga gravgåvor samt de undantag som förekommer och hur man kan tolka dessa. Även Burenhult och Jensen ger oss typiska exempel på vad man tolkar som manligt och kvinnligt. Jensen ger oss också ett exempel på osäkerheten i att göra en könsbedömning med hjälp av fynden när han nämner graven i Møllemosegård. (se Det materiella könet). Jesch nämner dock också om osteologiska analyser som ett alternativt sätt att utföra en könsbedömning, vilket jag saknar hos både Jensen och Burenhult. Åter igen är deras böcker mer inriktade på en allmän beskrivning över vikingatiden än vad "Women in the viking age" är men en kortare av diskussion av ämnet hade uppskattats. När det kommer till landskaps beskrivningar och gravskick är Jensens "Denmarks oldtid" genomgående. Då texten är berör hela vikingatiden får man en allmän beskrivning över gravskicken, men Jensen ger oss också exempel på gravplatser och individuella gravar samt beskriver vissa skillnader hos män och kvinnors sätt att bli begravda. I Burenhults bok får vi också veta om de olika gravskicken, här diskuteras även gravarnas symbolspråk och variationen i män och kvinnors uppbyggnad av graven. Till hjälp används också en studie gjord på de fynd man funnit Lövö frö att ge oss konkreta exempel skillnader i gravskicken. Jesch använder även hon sig av en exempel på gravplatser och enskilda gravar när hon beskriver gravskicket i vikingatida nord. Här diskuterar hon också möjligheten med kvinnor i en eventuell maktposition.

3.2 Bilden av den vikingatida kvinnan

Vad är det då för bild vi får av kvinnan under vikingatid? När man läser Burenhults och Jensens böcker får man intrycket att kvinnan kan uppnå en relativt hög social status, men sätts aldrig i rollen för egentlig makt. Även kvinnors uppgifter i samhället diskuteras sällan. Jag saknar även diskussioner om kvinnan som arbetande individ i relation till gravgåvorna. I Jesch bok får vi tydliga exempel på kvinnogravar där olika jordbruksredskap och hushållsartiklar är närvarande, vilket kan ge oss möjligheten att komma med egna teorier av kvinnans roll. Hon vill även få oss att beakta kvinnan i roller som vapenbärare och ledare, men uppmuntrar samtidigt läsaren att se på sådana fynd med ett kritiskt öga. Sammanfattningsvis så får man i alla tre böcker en bild av ett samhälle med tydliga könsroller både till vardags och i ceremoni. Om kvinnan har varit i fokus för makt eller krig är osäkert, även om det framställs som undantag framför norm. Uppenbart är dock att vikingarnas samhälle var mer komplext än vad första anblicken avslöjar och vad kan sägas om kvinnans roll i det så kan vi nog aldrig vara helt säkra.

Sammanfattning

Utifrån tre litterära källor ska jag undersöka hur bilden av den vikingatida kvinnan framställs. Med textanalyser kommer jag diskutera hur Danmarks Oldtid, Arkeologi i Norden och Women in the Viking Age behandlar gravgåvor, gravskick och gravens läge i landskapet utifrån ett genusperspektiv. Varje bok och hur den beskriver de aktuella ämnena kommer sammanfattas och ges en kortare analys innan slutdiskussionen och en mer djupgående analys av texten.

Referenser

Jensen, Jørgen (2004). Danmarks Oldtid, Bd IV, Yngre Jernalder og Vikingetid. København: Gyldendal.

Den Danske store Gyldendals åbne encyklopædi http://www.denstoredanske.dk/Danmarks_Oldtid

Göran Burenhult(1999). Arkeologi i Norden 2. Stockholm: Natur & Kultur.

Judith Jesch (1991). Women in the Viking Age. Woodbridge: The Boydell Press.

Arne Emil Christensen, Anne Stine Ingestad, Bjørn Myhre (1992). Oseberg Dronningens grav. Oslo: Schibstes.

Elisabeth Arwill-Nordhblad (1998). Genuskonstruktioner I Nordisk Vikingetid, Förr och Nu. Göteborg: Institutionen för arkeologi.